

12. Поварниціна Л.А. Психологічний аналіз труднощів спілкування у студентів : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Л.А. Поварниціна. – М., 1987.
13. Подымов Н.А. Психологічні бар'єри в професійній діяльності вчителя : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.02 / Н.А. Подымов. – М., 1999. – 390 с.
14. Психологічні основи менеджмента : учеб. пособ. / [М.Г. Рогов, Н.Ш. Валеева]. – Казань : Казанський гос. технолог. ун-т, 1995. – 120 с.
15. Психологія затрудненого спілкування: Теорія. Методи. Діагностика. Коррекція : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / [В.А. Лабунська, Ю.А. Менждерицька, Е.Д. Бреус]. – М. : Академія, 2001. – 288 с.
16. Сегедина Н.Н. Специфіка управління інноваційними процесами в системі освіти / Н.Н. Сегедина // Інноваційні процеси в області освіти, науки і виробництва : матеріали конференції : в 2 т. / [под ред. д.т.н., проф. В.И. Елизарова, В.П. Барабанова, М.А. Закирова]. – Казань : Бутлеровські повідомлення, 2004. – Т. 2. – С. 10–12.
17. Степанов В.Г. Психологія трудних школярів : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. / В.Г. Степанов. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Академія, 2001.
18. Шакуров Р.Х. Емоція. Личність. Діяльність (механізми психодинаміки) / Р.Х. Шакуров. – Казань : Центр інноваційних технологій, 2001. – 180 с.

ДЮЖИКОВА Т.М.

СТРУКТУРА ТА ПРОГРАМА СПЕЦКУРСУ “СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ”

Зміни, які відбуваються в суспільстві, змістили рівновагу між сім'єю й середовищем, школою та середовищем і призвели до виникнення нових ситуацій, які раніше були нам невідомі.

Сучасна молодь виявилася не підготовленою до життєдіяльності в умовах нової соціально-економічної ситуації. Втрачається культ праці й професійності, ідеальний образ професіонала часто замінюється ідеальним способом життя, відбувається переоцінка моральних цінностей, суттєвого викривлення зазнає система уявлень про престиж освіти й професій.

Дослідження свідчать, що в більшості педагогічних вищих навчальних закладів майбутні вчителі не можуть оволодіти спеціальними знаннями й методами профорієнтаційної роботи. Тому роль школи, учителів у підготовці учнів до свідомого вибору професійного шляху сьогодні незначна. За результатами анкетувань, лише 7–12% школярів вважають, що вчителі мають вирішальне значення при обранні ними майбутньої професії.

Тому на сьогодні постало завдання поліпшення підготовки майбутніх учителів до соціально-професійного самовизначення учнів.

Питання підготовки студентів педагогічних навчальних закладів до професійного самовизначення школярів знайшли своє втілення в працях В.Д. Симоненка, Н.Ш. Шадієва, Т.І. Шалавіної та інших. Дисертаційних робіт, спеціально присвячених вивченню питань підготовки майбутніх учителів до керівництва соціально-професійним самовизначенням школярів, нами не виявлено.

Практика довела, що 95% курсів, які організуються для вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти, – це предметні тематичні курси, на яких здебільшого вивчаються дидактичні проблеми конкретного навчального предмета. На психолого-педагогічні й суспільні дисципліни виділяють лише 10–15% навчального часу, у межах якого з проблем профорієнтації читаються 1–2 лекції.

Отже, виникає необхідність у підготовці педагогічних кадрів, які б змогли надавати школярам якісну допомогу при визначенні ними своєї соціальної ролі у майбутньому житті.

Мета статті – визначити структуру та розробити програму спецкурсу “Соціально-професійне самовизначення учнів”.

Враховуючи знання та вміння, якими повинен володіти майбутній учитель для здійснення керівництва соціально-професійним самовизначенням учнів [1], структурно-логічна схема курсу була побудована так:

По-перше, ми спиралися на психологічну технологію конструктивної зміни поведінки вчителів, запропоновану Л.М. Мітіною [2, с. 34]. Процес такої зміни проходить кілька стадій:

1) мотиваційна. Необхідно виявити ступінь готовності вчителя до змін своєї поведінки;

2) когнітивна. Вчителі починають усвідомлювати й оцінювати зростання власних професійних і особистісних можливостей у зв’язку з відмовою від звичних форм поведінки;

3) афективна. На цій стадії в процесі тренінгів, ділових ігор, розігрування педагогічних ситуацій учитель усе більше відчуває здатність змінити свою професійну діяльність. Прийняття рішення, як діяти по-новому, – основний результат цієї стадії;

4) поведінкова. Найбільш ефективним є перехід на цю стадію тоді, коли в учителя з’являється можливість апробувати й закріпити засвоєний новий спосіб поведінки у своїй практичній діяльності.

По-друге, увесь курс нами було поділено на блоки, кожен з яких спрямований на розв’язання певних завдань (табл. 1).

Таблиця 1

Структура курсу підготовки майбутніх учителів до соціально-професійного самовизначення учнів

Блоки курсу	Завдання
1. Вступ до соціально-професійного самовизначення учнів, попереднє діагностування	Сформувати в студентів уявлення про цілі й завдання курсу, сутність соціально-професійного самовизначення учнів і рівня своєї готовності до роботи з ними за цим напрямом

Блоки курсу	Завдання
2. Теоретичні основи професійної соціалізації	Озброїти майбутніх учителів знаннями психолого-педагогічних основ соціалізації
3. Теоретичні основи професійної орієнтації	Сформувати в майбутніх учителів уявлення про сутність, структуру й зміст профорієнтації як засіб наукового управління процесом самовизначення учнів
4. Методика підготовки учнів до соціально-професійного самовизначення	Сформувати в майбутніх учителів уміння використовувати різноманітні форми, методи та засоби підготовки учнів до соціально-професійного самовизначення
5. Педагогічне управління процесом соціально-професійного самовизначення учнів	Ознайомити майбутніх учителів з теоретичними основами й методикою планування, організації та вивчення ефективності роботи щодо підготовки учнів до соціально-професійного самовизначення
6. Рефлексія, підсумковий контроль	Вивчити рівень готовності майбутніх учителів до соціально-професійного самовизначення учнів, надати їм відповідні рекомендації

Крім навчально-тематичного плану й матеріалів до нього за вказаними темами, нами розроблена програма спецкурсу з проблем соціально-професійного самовизначення учнів.

Програма спецкурсу “Соціально-професійне самовизначення учнів”

Пояснювальна записка

Ринок праці та необов’язковість загальної середньої освіти зумовлюють необхідність більш ранньої професіоналізації школярів і поліпшення їхньої підготовки до соціально-професійного самовизначення.

У загальноосвітніх школах вводилися різні курси профорієнтаційної спрямованості, але через невисоку ефективність вони не набули поширення. Однією з причин цього, на наш погляд, була їх вузька спрямованість, слабкий зв’язок з філософією та психологією [3, с. 101].

Цей спецкурс розроблено на основі результатів експериментальної перевірки курсу “Праця. Людина. Професія”. Програма спецкурсу базується на основах еко-філософії, валеології, професіології. Спецкурс рекомендовано для учнів 8–9-х класів, оскільки саме в цьому віці відбувається активне формування життєвих планів і професійної самосвідомості.

Мета спецкурсу – надати учням 8–9-х класів допомогу у процесі формування обґрунтованого соціального й професійного самовизначення, у виборі шляху продовження освіти.

Завдання спецкурсу – актуалізація проблеми соціально-професійного самовизначення; надання допомоги учням у плануванні життя; озброєння учнів методами самопізнання й самовиховання; ознайомлення учнів з основами вибору професії, способами виявлення та розвитку своїх професійних інтересів і здібностей; формування вміння самооцінки готовності до соціально-професійного самовизначення. Для проведення занять зі спец-

курсу “Самовизначення” можна використати години, що відводяться на предмети за вибором і факультативи. Структура спецкурсу містить три розділи: “Життя”, “Людина”, “Професія”. За умови, що на заняття із цього спецкурсу виділятиметься 1 година на тиждень, навчальний план курсу “Самовизначення” може бути таким (розподіл годин може бути змінено):

№	Розділи програми	Кількість годин		
		Теоретичні заняття	Практичні заняття	Всього
1	Життя	10	7	17
2	Людина	20	14	34
3	Професія	10	7	17
	Разом	40	28	68

Програма курсу

Вступ. Мета й завдання курсу. Сутність, завдання та шляхи соціально-професійного самовизначення.

Розділ I. Життя

1. Мета й завдання розділу. Зміст і специфіка занять. Рекомендована література.

2. Життя як таке: життя – загадка Всесвіту; зародження й розвиток життя на Землі; біосфера як системний живий організм; життя та смерть; безсмертя і його форми – плазматична, хімічна, соціальна; час життя – теперішнє, минуле, майбутнє; простір та динаміка життя; кількісні і якісні зміни в житті; суперечності життя як чинник його розвитку.

3. Життя людини: загадка антропосоціогенезу; людина як суб’єкт предметно-практичної діяльності; вік людини – хронологічний, біологічний, психічний, соціальний; форми суперечностей у житті людини: конфлікти, стреси, криза розвитку; засоби й зміст життя та їх взаємозв’язок; життя чоловіка й життя жінки; форми та зміст життя; гармонія й дисгармонія, форми змісту життя; діяльність як спосіб існування людини; матеріальне та духовне в житті людини; мета, план, ідеал, оцінка життя; життя, гідне людини; здібності, талант, геніальність.

4. Життя суспільства: матеріальне виробництво – основа суспільного розвитку; суспільні відносини; роль людської діяльності в розвитку суспільства; початок великого соціально-культурного переходу людства, становлення постіндустріальної, інформаційно-неосферної цивілізації, основні напрями її розвитку; єднання людини з іншими людьми в суспільстві; місце людини серед інших людей; проблема самотності; людина й народ.

5. Техніка й техносфера в людському житті: сутність та основні напрями НТР; науково-технічна революція й сучасна урбанізація; соціальні наслідки НТР і проблема гуманізації людської життєдіяльності; техносфера й посилення її ролі в житті суспільства; початок епохи краху біосферно-природного та становлення індустріально-надприродного світу.

6. Глобальна екологічна проблема життя: природа – природна й необхідна умова існування людини й суспільства; особливості взаємодії сус-

пільства та природи на сучасному етапі НТР; глобальна екологічна криза й шляхи виходу з неї; необхідність гармонізації відносин людини та природи; екологічна культура людини; перетворення біосферної людини на соціотехнобіологічну істоту; основні напрями виживання людини й людства.

7. Людина як творець життя: проблема свободи й необхідності в житті людини; права й обов'язки людини; людина як об'єкт і суб'єкт; творча діяльність людини; доля людини; щастя життя; сенс життя людини; складання життєвого плану.

Розділ II. Людина

1. Мета й завдання розділу. Зміст і специфіка занять. Рекомендована література.

2. Людина, особистість, індивідуальність: природне й суспільне в людині; біологія людини в епоху НТР; необхідність гармонії біологічного й соціального в людині; свідомість людини та її розвиток, свідомість і мова; поняття про особистість та її структуру; індивідуальність людини; розвиток і формування особистості, чинники й рушійні сили розвитку особистості; активність особистості та її життєва позиція; самосвідомість і самооцінка особистості; образ "Я" як настанова особистості; поняття про психологічний захист; самопізнання як основа самовдосконалення особистості; мета, завдання, функції, методи самопізнання.

3. Емоційно-вольова сфера особистості: поняття про почуття; почуття й потреби людини; роль почуттів у діяльності людини; сигнальна та регулятивна функція емоційних станів; моральні почуття; поняття про волю; мотиваційна сфера особистості й вольова діяльність; найважливіші особливості вольової діяльності; саморегуляція діяльності; структура вольового акту; вольове зусилля; вольові якості та їх формування; завдання самовиховання волі. Виявлення в учнів рівня розвитку вольових якостей.

4. Вивчення та вдосконалення пізнавальних процесів: а) поняття про інтереси й схильності; широта, глибина та стійкість інтересів; шляхи формування інтересів; б) поняття про увагу; структура уваги; мимовільна й довільна увага; обсяг, розподіл уваги; розлад уваги та її корекція; в) поняття про пам'ять; роль пам'яті в діяльності людини; види пам'яті; процеси пам'яті; запам'ятовування й дія; короткочасна та довгострокова пам'ять; мотиви запам'ятовування; смислове й механічне запам'ятовування; прийоми вдосконалення пам'яті; г) поняття про мислення; мислення та чуттєве пізнання; аналіз і синтез у процесах мислення; мислення та мовлення; мислення й розв'язування завдань; види мислення та його індивідуальні особливості; методи вивчення мислення; д) поняття про уяву; активна роль уяви в проблемних ситуаціях; уява як образне мислення; види уяви; пасивна фантазія та марення; мрія і практична діяльність; індивідуальні якості уяви; способи розвитку уяви.

Виявлення в учнів інтересів і схильностей, особливостей уваги, пам'яті, мислення, рівня розвитку розумових здібностей.

5. Індивідуально-психологічні особливості особистості: а) поняття про темперамент; типи темпераментів; роль темпераменту в трудовій і навчальній діяльності; якості темпераменту та особливості самовиховання; б) характер, його структура; риси характеру; характер як програма поведінки людини в різних обставинах; характер і темперамент; природні та соціальні передумови характеру; формування характеру; в) поняття про здібності; здібності й діяльність; кількісні та якісні характеристики здібностей; структура здібностей; загальні та спеціальні здібності; здібності й праця; формування здібностей. Виявлення в учнів типів темпераменту, особливостей характеру, наявності загальних і спеціальних здібностей.

6. Особистість у діяльності та спілкуванні: а) поняття про діяльність; предметний характер людської діяльності; формування навичок і вмінь діяльності; звички та їх роль у поведінці людини; основні види діяльності та їх характеристика; б) поняття про спілкування; багатоплановий характер спілкування, спілкування й мова; невербальні комунікації; спілкування в міжособистісній взаємодії; такт та безтактність у спілкуванні; міжособистісний конфлікт, його витоки й шляхи запобігання; дружба й дружнє спілкування; зворотний зв'язок у спілкуванні; комунікативні вміння людини й способи їх розвитку.

Виявлення рівня розвитку працелюбності, комунікативних і організаторських здібностей учнів.

7. Самовиховання – шлях до досягнення мети: цілі й завдання самовиховання; основні напрями самовиховання: самовиховання соціальних якостей, фізичне й естетичне самовиховання, удосконалення культури розумової праці; план і програма самовиховання; виховання впевненості в собі; самоконтроль та самооцінка; аналіз використання часу, принципи й правила планування часу, щоденник часу.

Вивчення характеру самооцінок, надання допомоги учням при складанні ними планів і програм самовиховання.

Розділ III. Професія

1. Мета й завдання розділу. Зміст і специфіка занять. Рекомендована література.

2. Сутність професійного самовизначення: професійне самовизначення як складник життєвого самовизначення, значна частина загального й початковий етап професійного розвитку особистості.

3. Основи вибору професії: ситуація вибору професії: “хочу”, “можу”, “треба”; критерії й показники готовності до професійного самовизначення; типові помилки під час вибору професії; фактори, які впливають на вибір професії. Проведення диспуту “Ким і яким бути?”, заповнення картки готовності до професійного самовизначення; обговорення й аналіз різноманітних ситуацій вибору професії, виявлення найбільш значущих для учнів чинників, що впливають на вибір професії.

4. Світ праці й професії: сфери й галузі праці; сектори економіки й перспективи їхнього розвитку; поняття про професію та спеціальність;

способи класифікацій професій за предметом, метою, знаряддям та умовам праці.

Проведення вікторини “Хто більше знає професій?”, розв’язування профорієнтаційних кросвордів, заповнення таблиці “Професія чи спеціальність?”

5. Тип професій: а) “Людина – природа” – поняття про природу; об’єкти праці (рослинні організми, живі організми, мікроорганізми); галузі праці (рослинництво, тваринництво, лісове господарство, мікробіологія); професії цього типу; б) “Людина – техніка” – поняття про техніку; стисла історія розвитку техніки; основні види техніки; об’єкти праці; галузі виробництва, де використовуються такі професії, професії цього типу; в) “Людина – людина” – сутність людини; роль людини в розвитку виробництва й суспільства; об’єкти праці, галузі праці; професії цього типу; г) “Людина – знак” – загальне поняття про знакові системи; об’єкти праці, галузі праці; професії цього типу; д) “Людина – художній образ” – художній образ як основа мистецтва, жанри й засоби мистецтва; об’єкти та галузі праці; професії цього типу.

6. Класи, групи, розділи професій: виробнича, психолого-педагогічна, санітарно-гігієнічна характеристики ознак цих професій. Розподіл професій у таблиці за типами, класами, групами, розділами, визначення формули професії, якій учень надає перевагу.

7. Потреби міста, району, області в кадрах: реальний ринок праці.

8. Професійно важливі характеристики людини: загальні вимоги професії до людини; професійна здатність і покликання; професійні інтереси та схильності, їх формування й розвиток; особливості психічних процесів людини та їх урахування під час вибору професії; вплив типу темпераменту на вибір професії; здібності й профпридатність; здоров’я й вибір професії, медичні протипоказання та професійна діяльність. Уточнення професійних інтересів учнів, виявлення типу особистості за методикою Голанда, виявлення в учнів спеціальних професійних здібностей відповідно до профнаміру, робота з “Анкетою здоров’я”.

9. Підготовка до професійного самовизначення: мотиви вибору професій; активність особистості під час вибору професій, підготовка до реалізації профнаміру; професійне самовиховання; шляхи здобуття професії; професіограма; самоконтроль у професійному самовизначенні. Виявлення в учнів мотивів вибору майбутньої професії, ознайомлення з вищими навчальними закладами України, вивчення професіограм професій, що обираються, вивчення готовності учнів до професійного самовизначення за допомогою спеціального опитувальника, проведення профконсультацій, захист проектів “Моя професія”, зустрічі з представниками різних професій, складання плану реалізації профнаміру.

Висновки. Сьогодні роль школи й учителів у процесі підготовки учнів до свідомого соціально-професійного самовизначення незначна. Посилення підготовки молоді до праці та її адекватного соціально-професійного

самовизначення можливо лише за умов фахової підготовки майбутніх учителів до керівництва цим процесом. Це потребує ґрунтовної розробки відповідного спецкурсу, структура й програма якого нами запропонована, і його реалізації в процесі навчання учнів.

Література

1. Дюжикова Т.М. Сутність, структура і зміст соціально-професійного самовизначення старшокласників / Т.М. Дюжикова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2010. – Вип. 11 (64). – 352 с.

2. Митина Л.М. Личностное и профессиональное развитие в новых социально-экономических условиях / Л.М. Митина // Вопросы психологии. – 1997. – № 4. – С 28–38.

3. Павлютенков Є.М. Модель підготовки компетентного випускника гімназії / Є.М. Павлютенков, В.І. Галич, Т.М. Чабан. – Х. : Основа, 2009. – 127, [1] с. – (Серія “Управління школою”. Вип. 3 (75)).

ЖЕРНОВНИКОВА О.

ХАРАКТЕРИСТИКА САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ

Філософи, психологи та педагоги відкрили й обґрунтували важливу для людства закономірність розвитку особистості (тобто динаміки її мотивів, здібностей, умінь, цінностей, творчого потенціалу тощо): такий розвиток має соціальну природу, тому багато в чому залежить від економічних, культурних, педагогічних умов, у тому числі від якості виховання й навчання. Це знайшло чітке відображення в Національній доктрині розвитку освіти, яка передбачає основний шлях модернізації української освіти на найближчі 25 років і проголошує головною метою державної політики на освітньому просторі створення необхідних умов для творчої самореалізації кожного громадянина України [1]. Вперше освітня політика держави стала чітко детермінованою цивілізаційними процесами, які відбуваються в Європі та прогресивній світовій спільноті. У зв'язку із цим провідною тенденцією вищої школи стає збільшення обсягу й підвищення якості самостійної навчальної діяльності студентів як основного чинника їхнього особистісного розвитку та набуття професійної компетентності.

Аналіз наукової літератури свідчить про накопичений великий досвід упровадження самостійної навчальної діяльності в педагогічний процес (А. Алексюк, Г. Алова, Ю. Бабанський, Дж. Бесс, Дж. Білоруські, В. Буряк, В. Давидов, М. Данилова, А. Журавська, В. Загв'язинський, І. Зязюн, Б. Єсіпов, Й.Г. Клінк, В. Козаков, Г. Кудрявцев, Н. Кузьміна, І. Лернер, Дж. Макліш, А. Матюшкін, А. Молибог, О. Мороз, М. Нікандров, К. Пейдж, П. Підкасистий, П. Ріттер, О. Рогова, М. Скаткін, Н. Тализіна, Х. Шойерлі, Г. Щукіна, М. Ярмаченко). Психологічні аспекти її висвітлено